

БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Бедриківський Володимир Володимирович –
здобувач кафедри кримінології та кримінально-
виконавчого права КНУВС

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ”

Проаналізовано структурні елементи попереджувальної діяльності та визначено відмінності термінів “попередження злочинів”, “профілактика”, “запобігання” і “припинення”.

Осуществлен анализ структурных элементов предупредительной деятельности и определены отличия терминов “предупреждение преступлений”, “профилактика”, “пресечение” и “прекращение”.

The article analyses the structural elements of preventive activity and determines difference of the “crime preventing”, “precautions”, “suppression” and “cessation” terms.

Ключові слова: попередження злочинності; профілактика.

Теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ попередження злочинності розглядається як широкий комплекс взаємопов'язаних заходів, що здійснюються державними органами за участю громадськості. Такі заходи вирізняються певною особливістю, що полягає в їх спеціальному призначенні – усунути конкретні криміногенні фактори.

Підручник “Кримінологія” [1, с. 107] визначає, що попереджувальна діяльність надзвичайно різноманітна, що відображається, передусім, у спеціальній термінології. Крім категорії “попередження злочинів”, вживають терміни “профілактика”, “запобігання”, “припинення”. Тривалі дискусії, що точаться навколо цього питання, породжують плутанину і суперечність.

Аналіз спеціальної літератури джерела з цього питання показав, що вказані терміни вживають не тільки в оперативно-розшуковому та кримінологічному аспекті, а й в інших сферах людсь-

кої діяльності. Наприклад, у медичній практиці цими термінами називають заходи, спрямовані на забезпечення високого рівня здоров'я і недопущення захворювань.

Зважаючи на всю складність питання, спробуємо встановити відмінність між попередженням та профілактикою, запобіганням та припиненням злочинів.

Термін *"попередження"* в перекладі з грецької означає *"попереджувальний, запобіжний"*.

Тлумачні словники української мови трактують термін *"попередження"* як наперед зроблене повідомлення про що-небудь; застереження проти чого-небудь; запобігання вияву чого-небудь небажаного [2; с. 380].

У курсі кримінології поняття *"попередження злочинів"* трактується як особливий вид соціального управління, покликаний забезпечити безпеку правоохоронних цінностей, і полягає в розробленні та здійсненні спеціальних заходів щодо виявлення й усунення детермінант злочинності, тобто чинників (факторів) у різних сферах і на різних рівнях суспільного життя, що зумовлюють злочинність, а також запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [3; 4, с. 172].

О. М. Джужа попередження злочинів розуміє як систему соціальних і правових заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення злочинів, якій належить провідна роль у запобіганні та ліквідації злочинності.

А. Г. Лекарь та В. М. Атаматжитов [16, с. 386] визначають, що складовими попередження злочинів є таке: виявлення й усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню (загальна профілактика); виявлення осіб, які можуть вчинити злочини, та справляння впливу на них, щоб не допустити вчинення злочину (індивідуальна профілактика); припинення злочину на стадії задуму чи готування до нього і недопущення злочинних дій.

Загалом, попередження злочинів – це заходи, що безпосередньо спрямовані на виявлення й усунення причин та умов вчинення злочинів, запобігання та їх припинення. Отже, у діяльності оперативних підрозділів щодо попередження злочинів ми визначаємо напрями, що стосуються й незаконного обігу наркотиків [5, с. 5–7], а саме:

- 1) виявлення й усунення (нейтралізація) причин та умов, що безпосередньо сприяли та можуть сприяти вчиненню нових злочинів;
- 2) запобігання реально можливим (у тому числі таких, що готуються) злочинам і переходу на злочинний шлях певних осіб;
- 3) припинення злочинів;
- 4) попередження рецидиву.

У межах таких напрямів здійснюються заходи щодо попередження злочинів. Ця діяльність передбачає вживання заходів:

спрямованих на постійне підвищення рівня культури громадян;

профілактично спрямованих на усунення умов, що сприяють вчиненню злочинів;

спрямованих на виявлення осіб із криміногенною поведінкою;

профілактично спрямованих на недопущення подальшого розвитку злочинної діяльності конкретних осіб;

спрямованих на припинення злочинів та негайну нейтралізацію злочинної діяльності осіб, які безпосередньо розпочали протиправну діяльність, а також недопущення настання злочинних наслідків;

спрямованих на перешкоджання подальшій злочинній діяльності осіб, які вчинили злочини, шляхом повного та своєчасного їх розкриття й ізоляції винних.

Новий тлумачний словник української мови визначає *запобігання* як недопущення чогось, що заздалегідь готується [6, с. 320].

У Популярній юридичній енциклопедії поняття “запобігання злочинності” характеризується як соціальна діяльність, що полягає в усуненні причин та умов злочинності, є різновидом соціального контролю та соціальної профілактики антигромадської поведінки, зокрема, тієї, що виявляється у вчиненні злочинів [7].

Російські автори в навчальних виданнях, що стосуються питань оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ, поняття вчинити “запобігання” трактують як дії, спрямовані на встановлення осіб, які планують конкретні злочини, а також вжиття необхідних заходів, що виключають реалізацію їх намірів [8; 9].

Я. Ю. Кондратьєв у монографії “Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції” роз’яснює, що запобігання злочину є похідним від об’єкта та предмета, яке не дублювало б кримінологічного розуміння цього феномена, а включало якості та властивості відповідно до специфіки предмета оперативно-розшукової діяльності [10, с. 9].

Автор також проводить розмежування терміна “запобігання” у широкому та вузькому розумінні.

У широкому розумінні запобігання – це комплексне використання оперативно-розшукових сил і засобів.

У вузькому розумінні запобігання злочинам – це використання оперативно-розшукових сил та засобів як спеціально, чітко врегульовану законом та підзаконними актами діяльність оперативних підрозділів у протидії кримінальній активності з боку конкретних осіб.

Новий тлумачний словник української мови трактує слова “*припиняти*”, “*припинити*” як переривати яку-небудь дію, процес, стан, що триває; змушувати кого-небудь перестати робити щось чи поводити себе відповідно до встановленого порядку [11].

Термін “припинення” може бути використано для випадків, коли діяльність відповідних органів (окремих осіб) спрямовується на зменшення рівня шкоди, очікуваної від злочинного посягання.

Трансформуючи це визначення до сфери діяльності правоохоронних структур, дозволимо собі визначити, що припинення злочинів – це діяльність правоохоронних органів, котра має на меті не допустити продовження вчинення злочину.

Відповідно до Нового тлумачного словника української мови, *профілактика* – це заходи, що запобігають виникненню й поширенню чого-небудь [11].

Профілактика (попередження) злочинів є особливим видом соціального управління, покликаним забезпечити безпеку правоохоронувальних цінностей і полягає в розробленні та здійсненні спеціальних заходів щодо виявлення й усунення детермінант злочинності, а також справлянні запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [12, с. 110].

Стаття 1 проекту Закону України “Про профілактику злочинів” від 12 травня 1998 р. профілактику злочинів визначає як здійснення системи заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Популярна юридична енциклопедія тлумачить профілактику правопорушень як комплексне застосування компетентними суб'єктами загальних і спеціальних заходів, спрямованих на недопущення правопорушень та їх запобігання, ліквідацію причин й умов, що їх викликають [7, с. 411].

На думку І. П. Козаченка, “... оперативно-розшукова профілактика... – цілісна система оперативного контролю і профілактичного впливу відносно осіб, криміногенної обстановки (ситуації) та інших антисуспільних явищ, попередження задуманих злочинів і тих, що готуються, з використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів” [13, с. 29].

За своїм цільовим призначенням, умовами та способами пізнання заходи (тактичні прийоми) профілактики злочинів становлять систему спеціально спрямованого, нормативно врегульованого впливу на відповідні об'єкти [13, с. 103].

Профілактика, на наш погляд, здійснюється на кількох рівнях. Найбільш обґрунтовано варто визначити позицію О. М. Яковлева, який виділяє три рівні такої діяльності:

- загальносоціальна профілактика, тобто попереджувальна діяльність, що здійснюється в суспільстві загалом;
- профілактика в соціальних групах і колективах;
- індивідуальна профілактика [14, с. 5].

Розглядаючи структуру профілактики, вчені-правники виокремлюють два види профілактики злочинів: загальну та індивідуальну. Загальну профілактику злочинів розуміють як діяльність щодо виявлення детермінант злочинності, а також розроблення і здійснення заходів, спрямованих на їх усунення та нейтралізацію. Водночас індивідуальну розуміють як цілеспрямовану, організовану систему з урахуванням

вимог виховного впливу на свідомість, почуття, волю, профілакованої особи з метою усунення, нейтралізації, блокування в неї негативних і водночас формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законслухняної поведінки [15, с. 111–112].

Таким чином, попереджувальна діяльність, що здійснюють правоохоронні органи, включає в себе профілактику, запобігання і припинення злочинів. Серед них особливе місце належить оперативно-розшуковій профілактиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
2. Новий російсько-український словник-довідник : [уклад. : С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко, К. В. Ленець, Л. О. Пустовіт.]. – К. : Довіра, 1996. – 797 с.
3. Джужа О. М. Кримінологія / Джужа О. М. – К. : Атіка, 2001. – 366 с.
4. Оперативно-розшукова діяльність : [навч. посіб.] / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Правова єдність, 2009. – 310 с.
5. Снігєрьов О. П. Умисні вбивства. Попередження та розкриття : [практ. посіб.] / Снігєрьов О. П., Матвійчук В. В., Никифорчук Д. Й. – К. : КНТ, 2005. – 100 с.
6. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. [уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко]. – [2-ге вид., виправл.]. – К. : Аконіт, 2003. – Т. 2. – 2003. – 927 с.
7. Популярна юридична енциклопедія / [В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 744 с.
8. Оперативно-розыскная деятельность органов охраны общественного порядка. – М. : Высш. шк. МООП РСФСР, 1966. – 455 с.
9. Оперативно-розыскная деятельность : [учебник] / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, А. Ю. Шумилова. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 794 с. – (Серия "Высшее образование").
10. Кондратьєв Я. Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції : [монографія] / Кондратьєв Я. Ю. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 444 с.
11. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. [уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко]. – [2-ге вид., виправл.]. – К. : Аконіт, 2003. – Т. 2. – 2003. – 927 с.
12. Кримінологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
13. Козаченко І. П. Оперативно-розыскная профилактика / Козаченко І. П. – К. : КВШ МВД СССР, 1991. – 139 с.

14. Яковлев А. М. Индивидуальная профилактика преступного поведения / Яковлев А. М. – Горький : Горьк. высш. шк. МВД СССР, 1997. – 127 с.

15. Кримінологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Джужа О. М., Кондратьев Я. Ю., Кулик О. Г. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.

16. Атматжитов В. М. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Общая часть : [учебник] / Атматжитов В. М. – М., 1990. – 563 с.